

Şuşanın musiqi tarixində Hacıbəylilər imzası

əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərində Şuşa Qafqazın musiqi mərkəzinə çevrilmişdi. Şuşanı "Kiçik Paris", "Qafqazın sənət məbədi", "Azərbaycan musiqisinin besiyi" və "Zaqafqaziyanın konservatoriyası" adlandırırlar. XX əsrin əvvəllerində Azərbaycanda, o cümlədən Şuşada musiqi sənəti, ilk növbədə xanəndə və sazəndələr ustad-şeyird zəminində inkişaf edirdi, artıq XX əsrdən başlayaraq peşəkar musiqi təhsili daha geniş sahələri əhatə edərək, sistemləşdirilməyə və kütləviləşməyə doğru istiqamət götürmüştü. Tarix boyu bu qala düşmən basqınlarına, hücumlarına məruz qalsa da, heç vaxt əyilməmiş, həmişə alınmaz olmuşdur. Şuşa 28 il işğal altında olsa da əyilmədi və azadlığına qovuşdu.

HACIBƏYLİLƏR ŞƏCƏRƏSİNİN

ŞƏHƏRİN İCTİMAİ-MƏDƏNİ HƏYATINDA SİLİNMƏZ İZLƏRİ

Bu tarixi şəhərdə məşhur şəcərələr, nəsil-lər yetmişmiş, əməlləri, istedadları ilə silinməz salnamələrə həkk olundular. Şuşanın məşhur nəsillərindən olan Hacıbəylilərin fəaliyyəti bu şəhərin içtimai-mədəni həyatında silinməz iz salmışdır. Xatırladaq ki, Hacıbəylilərin ulu babası Molla Hacı bəy Qarabağı olmuşdur. O, Şuşa şəhərində sayılıb-seçilən, savadlı bir alim idi. Məhellələrin dini işləri ilə məşğul olurdu. Molla Hacı bəyin Mehəmməd bəy adlı oğlu var idi. Qızı Bəşirət xanım Nəsib bəy Yusifbəylinin nənəsidir. Mehəmməd bəy 1814-cü ildə Şuşada anadan olmuşdu. O, mədrəsə tehsili almış və Qarabağ xanı İbrahimxəlil xan Cavanşirin hərəmi Bikə ağanın sarayında mirza işləmişdi. Mənbələrdə qeyd olunur ki, Mehəmməd bəy göstərdiyi xidmətlərinə görə xan Vərəndə mahalının İsfəhançı kəndinin bir hissəsini ona bağışlaşmışdı. Molla Mehəmməd bəyin Qəhrəman bəy, Əbdüleziz bəy, Əbdülhüseyn bəy və Hacı bəy adlı oğulları vardı. Molla Hacı bəyin törəmələri Hacıbəyli soyadını daşıyırlar.

hansı rayonundan daha çox xalq mahnılarını, rəqslerini, xanəndə və sazəndələrini burada eşitmək olar. Şuşa qədim zamanlardan müsiqinin besiyi kimi məşhurdur və bütün Zaqqafqaziyada xalq müsiqi istedadlarının tükənməz bulağı kimi şöhrət qazanmışdır. "Şuşa müsiqiciləri" Azərbaycan müsiqisinin tarixini yaradırdılar və onu yalnız vətənlərinde deyil, digər Şərqi ölkələrində təqdim edirdilər". Şuşa konservatoriyasının parlaq nümayəndələri dünyanın bütün qitələrində Azərbaycan müsiqisini ləyaqətlə təmsil edərək ona şöhrət qatmışlar.

Qarabağ bölgesinde yerleşen Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı Şuşa ölkəmizin ən mühüm şəhərlərindən biri olmuşdur. Onun dövrəsində böyük və güclü sədd çəkilib, çoxsaylı sənətkar məhəllələri yaranıb. Təməli 1752-ci ildə Qarabağ xanı Pənahəli xan tərəfindən qoyulub və ilk çağlarda şəhəri Şuşa adı ilə yanaşı xanın şərəfinə Pənahabad adlandırılan Şuşada 17 məhəllə vardı və hər məhəllədə hamam, məscid və bulaq yerləşirdi. Pənah xanın qala üçün seçdiyi yer əvvəller tamamilə meşə ilə örtülü bir sahə idi və üç tərəfdən sildirim qayalarla əhatə olunduğundan, gələcək şəhər üçün əlverişli təbii səngər rolunu oynayırdı. Pənah xan tərəfindən qısa bir müddət ərzində salınan bu şəhər əvvəller öz banisinin adı ilə "Pənahabad" adlanırdı. Lakin sonralar şəhərin yaxınlığında yerləşən Şuşakəndin adıyla "Şuşa qalası" adlanmağa başlandı. XIX

MUSİQİ TARİXİMİZDƏ İNÖÜ AŞİ DƏYİŞİKİ İKLƏB

XX əsrin ilk illeri Azərbaycan musiqi sənəti üçün intibah və inkişaf dövrüdür. O illərin zəngin sənət tarixi neçə-neçə onillikləri belə əvəzlədi. Həmin dövrdə Bakının musiqi həyatı qaynar olsa da ictimai-siyasi hadisələrin gedisi müxtəlif maneelərin yaşamasına gətirib çıxmışdır. Tarixdən bize bellidir ki, həmin illerde Azərbaycan musiqi tarixində də inqilabi dəyişikliklər baş verirdi. Bu dövr musiqisinin mühüm xüsusiyyəti, xalq musiqisinin geniş təbliği - Şərq konsertləri adlandı-

lən böyük konsertlərin təşkili, Azərbaycanda milli operanın yaranması, qrammafon vallarının yazılması ilə tarixə həkk oldu. Azərbaycanın mütərəqqi dünyagörüşlü ziyyətləri xalqın yeni mədəni ənənələrlə tanışlığı istiqamətində böyük işlər göründü. Üzeyir Hacıbəylinin "Leyli və Məcnun" operasının tamaşaşa qoyulması Azərbaycanın müsiqili həyatına xüsusi bir yenilik gətirdi. Bu, neinkin Azərbaycanda, bütün Yaxın Şərqdə ilk opera idi və bu opera ilə yeni sənətin möhtəşəm özülü qoyuldu. Üzeyir Hacıbəyli ilə yanaşı, qardaşı Zülfüqar Hacıbəyli də əsrimizin ilk illərindən başlayaraq, Azərbaycan müsiqili teatrının yaranması uğrunda mübarizəyə qoşulmuş, məhz onun müstəqil bəstəkarlıq fəaliyyətinin ilk təcrübələri də həmin dövrlərə bağlıdır. "Əlli yaşında cavan", "Evliyən subay", "On bir yaşında gəlin" və ya "Varlı

etməkdə xeyli təsiri olub. Gənc yaşlarından müsiqiye əbədi bağlanan Zülfüqar Hacıbəyli ilk biliyini xalq musiqisində alıb. O dövrde, yeni XX əsrin əvvəllərində opera və operetta yazmaq Azərbaycan musiqisində yenilik idi. Onun yaratdığı-bəstələdiyi əsərlərdən biri "Aşıq Qərib" operasıdır. O vaxt bu əser ictimai-mədəni həyatda böyük marağa səbəb olur. Əserin səciyyəviliyi onda idi ki, opera xalq musiqisi ilə Avropa musiqisinin sintezini özündə eks etdirirdi. Həmin dövrde Zülfüqar Hacıbəyli bir sıra librettolara musiqi yazır.

Sənət tariximizdə onun "50 yaşında cavan" (1910), "Varlı" (1911), "Evliyəkən subay" (1916) musiqili komediyaları bu gün de sənət dünyamızın bəzəyidir. Zülfüqar Hacıbəyli 1935-ci ilde "Almaz" filmində musiqi yazır. Məlumdur ki, bu film kino tariximizdə ilk səsli filmdir. Bu ərəfədə yazdığı "Kölə qadınların rəqsi" adlı simfonik əsəri ona böyük söhret getirir. Onun daha iki – "Nüsabə" və "Üç asıl" operası isə tamamlanmamış qalır.

REPRESSİYANIN ACI HƏQİQƏTLƏRİ - MÜHACİRƏTDƏ QURBAT ÖMÜRLƏR

Yaradıcılığa mahni janrı ile başlayan Zülfüqar Hacıbeyli XX əsrin 20-30-cu illərində çox məşhurlaşır. Bəstələdiyi nəşrmələr – "Kəndçi qızı", "Çoban qızı", "Əsgər nəğməsi" və digər mahnları dildə-ağızda dolaşır. Onun yaradıcılığı rəngarəngdir. Milli musiqi xəzinəmizə bəxş etdiyi töhfələr çoxdur. İstedadlı bəstəkarın əsərlərinin hər birini ayrı-ayrılıqla sənət məbedimizin qızıl kərpici hesab etmək olar. Təəssüb hissi ilə qeyd edək ki, o dövrə - 1937-ci il repressiyasının acı yelləri Hacıbeylilər nəslindən də yan keçmir. Bu görkəmli nəslin gözəl yadigarları doğma yurd-yuvalarından pərən-pərən düşür. Bəziləri mühaciret edir, ömürlerini qurbanlı başa vururlar. Cox keçmir ki, ikinci Dünya müharibəsi başlayır. Müharibə acı rüzgarın səmtini dəyişir. Ölökəde vətənpərvərlərə, milli təəssübkeşlərə qarşı bir az yumşalma hiss olunur. Lakin 37-ci ilin ab-havası, yenisi qorxusunu tam çəkiləməmişdi. Buna baxmayaraq, Üzeyir və Zülfüqar Hacıbeyli qardaşları qarşılaşdıqları ədalətsizliklərə, ziddiyetli münasibətlərə mətanətə sine gərirler. Büyyük dözümlülük göstərərək milli musiqimizin inkişafında əllərindən gələni əsirgəmirlər. Həqiqətən də, onların yazdıqları bir çox əsərlər dövrün təqiblərinə, qadağalarına məruz qalır, illərlə arxivlərdə saxlanılır. Ancaq sonda haqq-ədalət öz yerini tutur - hər iki bəstəkar qardaşın xidmətləri qiymətləndirilir. Zülfüqar Hacıbeyli milli musiqimizin inkişafı yolda göstərdiyi xidmətlərə görə, 1943-cü ildə əməkdar incəsənət xadimi adına layiq görürlər.

Musiqili Komediya Teatrının əsasını qoyan görkəmli sənət xadimlərindən biri kimi Zülfüqar Hacıbəyli respublikanın ictimai-mədəni həyatında da fəallıq göstərib. Bu sahədə olduqca çox çalışıb. Lakin yazüb başa çatdırı bilmədiyi çoxlu sayda əsərləri qalıb. Arxivdə müxtəlif janrda yazdığı yarımcıq qalmış əsərləri var. Vaxtsız ecel ömrünün son günlərinə kimi yaradıcılıqla məşğul olan Zülfüqar Hacıbəylinin başlığı işləri tamamlaymağa aman vermir. O, 1950-ci ilin payızında dünyasını dəyişir. Ancaq Zülfüqar Hacıbəylinin adı Azərbaycan musiqi mədəniyyəti tarixində həmişəlik qalır.

Zümrüd BAYRAMOVA